

JOSEPH A. SCHUMPETER: HAYATI, ESERLER VE KATKILARI

Ömer DEMİR*

GİRİŞ

Bu çalışma, J. A. Schumpeter'in iktisadi düşünce tarihindeki yerini belirleme ve iktisadi düşünceye yaptığı katkılara yönelik bir değerlendirme denemesidir. Kuşkusuz, ilişkileri ve görüşleri ile iktisadi düşünce tarihinde önemli bir yere sahip, "çalışmalarının betimlenmesi oldukça zor, modern iktisadın içindeki yerlerinin belirlenmesi de kolay olmayan" (Haberler, (1950)¹; 1991: 104) Schumpeter'in çalışmalarının akademik başarısının tam bir değerlendirmesinin yapılabilmesi için zaman henüz erken. Bunun başlıca iki nedeni var: Birincisi, yirminci yüzyılın ilk yarısında yaşayan "diğer büyük iktisatçı" sıfatına sahip (Ursprung, (1984), 1991: 100) Schumpeter'in gelecekle ilgili görüşlerinin pek çoğunun gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini zaman gösterecektir. Tıpkı aynı yıl doğup Schumpeter'dan 4 yıl önce ölen yirminci yüzyılın ilk yarısının "büyük iktisatçısı" Keynes gibi. İkincisi, Schumpeter bilim dünyasına bir vizyonla gelen düşünürlerden biri olduğu için, yalnız başına ne iktisatçı, ne sosyolog, ne de siyasetçidir. Bunların hepsini bir derecede harmanlayan bir bakış açısı getirdiği için katkı düzeyinin ölçülmesi hayli zordur.

Bu nedenle hangi ekolden olduğunu belirlemek de kolay değil. Belki Schumpeter'in Menger için söylediği aşağıdaki ifade, kendi konumunu betimleyen iyi bir niteleme olabilir. "O hiç kimsenin öğrencisi değildi" (Haberler, (1950), 1991: 90). Bottomore'a göre ise, Schumpeter'in durumu, yine onun Karl Marks için söylediği, "kendisiyle ilgili bol miktarda eleştiri bulabilmelerine rağmen, bir iktisatçı kuşağının ardından diğeri tekrar ona geri döner" ifadesiyle çok güzel betimlenmektedir (Bottomore, 1990: 129).

---

*Yrd. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi İktisat Bölümü. Metni okuyup değerli eleştiriler getiren Mehmet Aktaş, A. İhsan Çağlayan, Seyfi Döm ve Metin Toprak'a çok teşekkür ederim.

¹Referanslarda parantez içerisindeki tarih makalenin ilk basıldığı yılı göstermektedir.

Denebilir ki, "Joseph Schumpeter profesyonel iktisadi düşünce üzerinde, Keynes'den sonra, kendi kuşağındaki diğer iktisatçıların hepsinden daha fazla etkide bulunmuştur" (Stolper, (1951), 1991: 150). Bu yüzden yirminci yüzyılın ilk yarısının "diğer büyük iktisatçısı" sıfatına sahiptir (Ursprung, (1984), 1991: 100).

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Schumpeter'in entellektüel ve sosyal ilişkileriyle beraber özgeçmişi verilmektedir. Düşünürlerin görüşlerinin, onların kişisel deneyimlerinden ve içinde yaşadıkları sosyal bağlamdan soyutlanarak incelenmesi sağlıklı bir yol olmadığı gibi, böyle soyutlamacı bir yöntemle görüşlerin tam olarak anlaşılabilmesi de şüphelidir. Çünkü metodolojik bağlamda düşünce tarihinde, bir şeyin niçin, ne zaman ve nasıl söylendiği, söylenen şeyin içeriği kadar önemlidir. Ve belki de içerik deneyim de bundan ibarettir. Fakat burada verildiği kadarıyla özgeçmişinin Schumpeter'in fikirlerini belirginleştirmek için yeterli olduğu düşünülmemelidir.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bir düşüncenin kavranabilmesi için ortaya çıktığı sosyal ve siyasal ortamın bilinmesinin gerekliliğinin, düşünce ile sosyal çevre arasında determinist bir ilişkinin olduğu anlayışına götürülecek kadar abartılması yanlıştır. Metodolojik açıdan bu dengenin kurulması büyük önem taşımaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Schumpeter'in, iktisadi düşünceye katkı niteliği taşıyan görüşleri özetlenmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede, önce metodolojik yaklaşımı, sonra da sırasıyla iş çevrimi, yenilik, girişimci, denge, yaratıcı yıkım ve kapitalizm teorisi gözden geçirilecektir.

I. HAYATI, ÇEVRESİ VE ESERLERİ

1. Hayatı

Evinde ve arkadaşları tarafından Jozsi (Yosi diye okunmaktadır) olarak çağrılan Joseph Alois Schumpeter 8 Şubat 1883 tarihinde, o zamanlar Avusturya'nın bir eyaleti olan Moravia'ya bağlı Triesch'de, Avusturyalı bir çiftin tek çocuğu olarak dünyaya gelir. 1883 yılı entellektüel tarih açısından oldukça önemli bir yıldır. Çünkü 1883 makro iktisadın kurucusu kabul edilen Keynes'in doğduğu ve ünlü düşünür Karl Marks'ın da öldüğü yıldır.

Schumpeter kozmopolit bir ortamda yetişir. Aile standartları açısından yukarı-orta sınıfa mensuptur. Babası Alman-Çek kökenli elbise imalatçısı bir fabrikatördür. Annesi Johanna, 9 Haziran 1861 yılında Viyana'nın güneyinde ve otuz mil uzaktaki bir sanayi kasabası olan Wiener-Neustadt'da, Dr. Julius Grüner isimli bir fizikçinin kızı olarak dünyaya gelir. Schumpeter'in büyükanne ve büyükbabası konusunda çok fazla bilgi yoktur. Ancak Avusturya-Macaristan monarşisinin altında yaşayan bir çok milletin karışımının tipik bir ürünü olduğu söylenebilir.

Babası Alois Schumpeter, Jozsi doğduktan dört yıl sonra ölünce Avusturyalı annesi, oğlunu da yanına alarak Graz'a yerleşir. Burada Schumpeter 10 yaşına kadar ortaokula devam eder. Bu sırada annesi, Alman-Macar kökenli ve Habsburg ordusundan emekli bir general olan Sigismund von Kéler ile 9 Eylül 1893 yılında evlenir. Bu, Schumpeter için gençliğinin belirli bir dönemini eski Viyana aristokratları arasında geçirmek ve o zamanlar Avusturya'nın en meşhur üniversitelerinden birisi olan

Viyana Üniversitesi'ne girme şansı elde etmek anlamına gelmektedir. 3 Mayıs 1906 tarihinde Johanna'nın bu ikinci evliliği boşanmayla sonuçlanır. Fakat bu arada Jozsi lise eğitiminin tamamlanmış, 1901 yılında takdirlik bir öğrenci olarak okulunu bitirmiştir. Lise eğitimi sırasında öğrendiği Latince ve Yunancaya ek olarak evde Fransızca, İngilizce ve İtalyanca dersleri almaktadır.

Schumpeter 1901 yılında Viyana Üniversitesi Hukuk Fakültesine kayıt yaptırır. 1901-1906 yılları arasında burada okurken Wieser, Carl Menger, Philippovich ve Böhm-Bawerk'den dersler alır. Böhm-Bawerk 1904 yılında Maliye Bakanlığından istifa edip Viyana Üniversitesi'ne dönünce bir dizi iktisat seminerleri verir. Schumpeter bu seminerlerin ateşli müdavimlerindedir. Bu seminerlerin diğer müdavimleri olan L. von Mises ve Felix Somary ile olan arkadaşlıkları hayat boyu sürmüştür. Seminerlere katılanlar arasında daha sonra 1919 yılında Schumpeter'in Maliye Bakanlığına atanmasına önayak olan Otto Bauer de bulunmaktadır (Haberler, (1950), 1991: 86). Kendi anlattığına göre, bu dönemlerde fakültenin şımarık çocuğudur (Ülgener, 1951: 86). Avusturya ekolünün, özellikle de Böhm-Bawerk'in yetiştirmesi olmasına rağmen, hiç bir zaman bir okulun sadık bir üyesi olmamıştır. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki Schumpeter, bir Walras hayranıdır. Marshall'ın Principles'ını değerlendirirken, yıl 1941, Walras için "teorisyenlerin en büyüğü" nitelemesini kullanmaktadır (Haberler (1950), 1991: 90). Marks'a da büyük sempati beslemektedir.

1906'da hukuk doktoru derecesini aldıktan sonra, bir yaz dönemi London School of Economics'de araştırma öğrencisi olarak çalışır. 1907 yılında babası İngiliz Kilisesinde önemli yeri olan Miss Galdys Ricarde Seaver ile evlenir. Aynı yıl 1907-1908 yılları arasında Kahire'deki Uluslararası Karma Mahkeme'de bir süre avukatlık yapmak üzere Mısır'a gider. Döndükten sonra tüm zamanını ekonomiye ayırmaya karar verir.

1909'da Czernowitz'de yardımcı profesör olur. Burası Avusturya-Macaristan imparatorluğu zamanından beri, tıpkı Jön Türkler gibi, liberal fikirli rejime muhalif genç aydınları siyasi çevrelerden uzak tutmak için kullanılan bir tür sürgün yeri olduğu için, aynı zamanda canlı bir entellektüel atmosfere sahiptir (Stolper, 1975: 67). İki yıl sonra da (1911), 1913-1914 yılları hariç, 1919 yılına kadar profesörlük yapacağı Graz'da göreve başlar. Fakültede tam gün çalışan en genç profesördür. Ondan başka iktisatçı da yoktur. O zamanlar iktisat, Hukuk Fakültesinde okutulmaktaydı. Müfredata iktisat koyar ve iktisadın tüm alanlarını içeren yoğun bir program geliştirir. 1911 yılı aynı zamanda onun meşhur The Theory of Economic Development adlı eserini yazdığı yıldır, yaşı 28.

1913 yılında misafir öğretim üyesi olarak bir yılına Kolombiya Üniversitesi'ne gider. 31 yaşında olan Schumpeter'a burda onur doktoru derecesi verilir. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra tekrar Avrupa'ya döner.

Avusturya'da kaldığı son altı yılda (1919-1925) akademik olmayan işlerle uğraşır. Önce, 1918'de bir müddet Alman kamulaştırma komisyonunda çalışır. Daha Avusturya-Macaristan monarşisi çözülmeye yazdığı "The Crises of Tax State" isimli çalışmasında savaş sonrası karşılaşılabilecek sorunları sezer ve siyasal yetersizliğin ülkenin iktisadi sorunlarına getirilecek muhtemel çözümleri geçersiz kılacağı öngörüsünde bulunur. Nitekim, 1919 yılında Avusturya Cumhuriyeti kurulduğunda, Katolik-Sosyal Demokrat koalisyon hükümetinin çağrısı üzerine Otto Bauer

kabinesinde Maliye Bakanlığı görevini üstlendiğinde, başta enflasyon olmak üzere hiç bir konuda tam bir uygulama yapmasına imkan tanınmadan, altı ay sonra görevden ayrılmaya zorlanır ve ayrılır.

Bakanlıktan ayrıldıktan iki yıl sonra, Viyana'nın saygın bankalarından birisi olan Biederman Bank'a müdür olur. İktisadi görüşlerine paralel bir şekilde kişisel yatırımlara oldukça yüksek meblağlarda yatırım kredisi verebilmek için büyük kolaylıklar sağlar. Bu kredilerin büyük bir kısmı açık hesaptır. 1924 yılında Avusturya ekonomisi çalkalanır ve bankayla beraber Schumpeter'in de işleri ters gider, yatırımlara verilen fonlar geri dönmez ve banka batar. Schumpeter dağ gibi borçla bankadan ayrılır ve on yıldan fazla bir süre maaşı yanısıra, yazı ve konuşmalarıyla elde ettiği gelirlerle bu borçlarını öderneye çalışır.

Schumpeter'in gençlik yıllarından itibaren kadınlarla şaibeli ilişkileri vardır. Giyim kuşamına, yiyip içmesine çok özen gösterir. Bu yönüyle tam bir aristokrattır. Özellikle banka müdürü olduğu dönemlerde bir çok dedikoduya adı karışır. Yukarıda da söylendiği üzere, 1907 yılında bir İngiliz kadınla evlenir. Bu evlilik, bir kaç ay sonra boşanmayla sonuçlanır. 1925 yılında Avusturyalı bir hizmetlinin kızı ve kendisinden 20 yaş daha küçük olan Anna Josefina Reisinger ile ikinci evliliğini yapar. Karısını çok sevmektedir. Fakat talihi kötü gidecek ve 1925 yılı içinde Schumpeter iki olayla oldukça sarsılacaktır. Önce, kedisine çok bağlı olduğu ve yetişmesinde oldukça emeği geçen annesini, bir ay sonra da doğum sırasında çok sevdiği karısını kaybeder. Bu trajik günü bir arkadaşı şöyle tasvir etmektedir: "Schumpeter, kırmızı güllerle süslediği, içinde kolları arasında minik bebeğiyle yatan genç ve güzel karısının tabutu başında dilsiz bir şekilde dikilmektedir" (Prowse, 1992: 7). Bu iki olay uzun süre hem ruhsal dengesini, hem de akademik başarısını olumsuz yönde etkileyecek ve bir daha kolay kolay toparlanamayacaktır. Artık bundan sonra annesi ve karısını "die Hasen" (canlarım) olarak anacaktır. Nitekim 1948 yılında Amerikan Ekonomi Birliği'nin başkanlığına seçildiğinde oldukça ilgi çeken konuşmasına "Hasen, beni desteklediğiniz için çok teşekkürler..." diye başlaması onun annesi ve eşine bağlılığını göstermesi bakımından son derece ilginçtir.

Bir ara, kısa bir süre için Japonya'ya gider. Döndüğünde Bonn Üniversitesi'nde maliye bölümünde yedi yıl akademik hayatına devam eder. Hitler'in iktidara gelmesinden kısa bir süre önce Harvard'a gider. Orada 1937 yılında Elizabeth Boody ile üçüncü evliliğini yapar ve 1932'den ölümüne kadar olan süre içinde de Harvard Üniversitesi'nde profesör olarak çalışmalarını sürdürür.

Amerika'da bulunduğu süre içinde Ekonometri Derneği'nin kurucuları arasında yer alır ve 1937 ile 1941 yılları arasında bu derneğin başkanlığını yürütür. 1948 yılında da Amerikan Ekonomi Birliği başkanlığına seçilir. Schumpeter, Amerika doğumlu olmadığı halde Amerikan Ekonomi Birliği başkanlığına seçilen tek kişi olmak gibi bir ayrıcalığa da sahiptir.

Ocak 1950'de Taconic'deki evinde, aynı yıl doğduğu Keynes'in ölümünden dört yıl sonra ölür.

2. Eserleri

1908 *Ads Wesen und der Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie*. Leipzig: Duncker 6 Humblot.

(1912) 1934 *The Theory of Economic Development: An Inquiry Into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. Harvard Economic Studies, Cilt. 46.

(1914) 1954 *Economic Doctrine and Method: An Historical Sketch*. London: Allen and Unwin.

(1918) 1954 *The Crisis of the Tax State*. International Economic Papers 4: 4-38.

(1919-1927) 1951 *Imperialism and Social Classes*. New York: Kelley.

(1939) *Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. New York and London: McGraw-Hill.

(1942) 1950 *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper.

(1954) 1964 *History of Economic Analysis*. Edited by E. B. Schumpeter. New York: Oxford University Press.

"The March into Socialism" (1950)

1951 *Essays*. Edited by Richard V. Clemence. Cambridge, Mass.: Addison-Wesley.

1951 *Ten Great Economists: From Marx to Keynes*. New York: Oxford University Press.

Schumpeter'in bütün eserlerinin, yabancı dillere çevirilerini de içeren kapsamlı bir bibliyografyası için bakınız E.B. Schumpeter, (1950), 1991: 120-138.

II. İKTİSADİ GÖRÜŞLERİ

1. Metodolojisi

Schumpeter'in sosyal yetişme tarzına paralel olarak elitist bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir. Maliyeden tarihe, sosyolojiden siyasete kadar çok geniş bir ilgi alanı olmakla birlikte, Schumpeter iktisada daha yakın bir ilgi duymaktaydı. Bonn'da Kamu Maliyesi adı altında verdiği derslerin önemli bir bölümünü Marshall'ın *Principles*'inin tartışmasına ayırırdı. Ders ve seminerlerinde kendi düşüncelerini empoze etmekten ziyade daima öğrencilerini kendi görüşlerini geliştirmeleri için zorladığı anlatılmaktadır. Nitekim Bonn ve Harvard'da toplam dokuz yıl ders ve seminerlerine katılan Stolper, bu süre içerisinde Schumpeter'in sadece iki kez, o da öğrencilerini tahrik etmek için, kendi çalışmalarından bahsettiğini hatırladığını söyler (Stolper, 1975: 68).

Schumpeter'a göre, tüm iktisadi ve diğer çözümlenmeler gözlemlenen mevcut gidişatla ilgili bir önerme ileri sürmekten öte bir şey yapmazlar. Bunlar bize ne olacağını değil, gözlemlenen duruma herhangi bir yeni faktörün müdahalede bulunmaması ve her şeyin gözlemlendiği gibi hareket etmeye devam etmesi durumunda ne olabileceğini söylerler. Sosyal ve ekonomik ilişkilerle ilgili olarak "kaçınılmazlık" yahut "zorunluluk" denilen şey de bundan ibarettir (Schumpeter, 1950: 61).

Ayrıca Schumpeter, şimdiki haliyle, sosyal bilimlerin üzerine kurulduğu keyfi işbölümüne de karşıdır. M. Weber ve K. Marks etkisiyle sosyal iktisat olarak da bilinen disiplinüstü (transdisciplinary) bir iktisat taraftarıdır. Ona göre sosyal süreç bölünemez bir bütündür. Araştırmacının tasnif edici eli bu büyük ırmaktan keyfi olarak iktisadi olguları çekip çıkarmaktadır (Prowse, 1992: 7).

Makrodan ziyade mikro bir yaklaşım benimseyen Schumpeter'a göre iktisadi analiz, neoklasik yaklaşıma uygun olarak, firma ve hanehalkı teorisi üzerine kurulmalıdır (Haberler, (1950), 1991: 105). Çözümleme konusu olarak gördüğü sistem de mekanistik olmaktan ziyade sosyo-ekonomiktir. Az sayıda ve belirli değişkenlerle kesin sonuçlar elde etmeye çalışmak yerine, toplumun gelişiminde etkili olacak çok sayıda değişkenin bir araya gelmesiyle meydana gelebilecek sonuçlar üzerinde durmayı tercih etmektedir. Bu yüzden yöntem bilimsel bireyciliğine rağmen sonuçlardan çok süreçler, determinizmden çok ihtiyarilik üzerinde yoğunlaşmaktadır (Giersch, 1984: 105).

Schumpeter iktisatta matematik kadar sezgisel içgörünün de (intuitive insight) önemli bir araç olduğunu düşünmektedir. Ricardo, Marks ve Walras gibi düşünürleri büyük düşünür haline getiren şeyin, işe yarar soyutlamalar yapmalarını mümkün kılan bu tür sezgilere sahip olmaları olduğunu düşünmektedir. Aslında iktisadi yöntemin merkezini bu sezgi oluşturmaktadır (Seligman, 1962: 697). Nitekim öldüğü yıl olan 1950'de konjonktürel hareketlerle ilgili çalışmalarda matematiksel modellerin umduğu kadar verimli olmadığını itiraf etmiştir.

Schumpeter hiç bir yöntemin diğer tüm yöntemler üzerine üstünlük sağlayacak bir genelliğe sahip olmadığını söylemekle beraber, iktisadi olguların incelenmesi açısından bir öncelik sıralaması yapmak gerekirse teorik, istatistiksel ve tarihsel yöntem arasında üçüncüsünün en önemlisi olduğu kanaatinde olduğunu belirtmektedir. Ancak, fiyat teorisi tarihsel yöntemden ziyade soyutlama ve model kurmayı gerektirecektir. Bu yüzden, ona göre, mutlak anlamda üstün yöntemlerden bahsetmek anlamlı değildir. Çalışmalarında tüm yöntemleri kendince verdiği öneme uygun olarak harmanlayarak kullanmış, bir yöntemle bel bağlamanın sağlıklı bir yol olmadığını söylemiştir (Seligman, 1962: 698).

Schumpeter sosyal bilimlerin metodolojik açıdan iki öldürücü hastalıktan muzdarip olduğunu söyler. Bunlardan birincisi kendi çalışma yöntemini mümkün yegane yöntem gören ve onun evrenselleştirilmesini isteyen çocuksu darkafalık. İkincisi ise kendi alanı dışındaki branşlarda elementer düzeyde bilgi sahibi olmamanın getirdiği cahillik. Bu iki hastalıktan kurtulmak için bütün yönetsel dayatmalara karşı bayrak açarak "Olgu okyanusunun sayısız farklı yaklaşım tarzları gerektiren sayısız farklı yönleri olduğunu anladığımız gün ne zaman gelecek?" diye sorar Schumpeter (Machlup, (1951), 1991: 233).

2. İş Çevrimi (konjonktür) Teorisi

İş çevrimi, (business cycles) "bir ekonomideki genel reel iş faaliyet düzeyindeki yükselmesi ve düşüş hareketlerinin örüntüsü"dür (Ruffin ve Gregory, 1993: 101) Toplam üretimin azalması ya da artmasının nelere bağlı olduğuna dair açıklamaları içerdiği için makro iktisat iş çevrimi ve para teorisiyle başlamaktadır. Denebilir ki, Keynes öncesi makro teorinin temel konusunu bu iş çevrimlerine ilişkin açıklamalar oluşturmaktaydı. Keynes ile birlikte iktisadi sistem içerisinde bir bütün olarak üretim ve gelirin incelenmesi gündeme gelmiş, makro iktisad bağımsız bir alan olmaya başlamıştır (Freeman, 1990).

Schumpeter'in iş çevrimi teorisi, uzun ve kısa dönemli zaman serilerinin istatistiksel bir çözümlemesinden oldukça farklı özellikler taşıyan ve tarihsel boyuta sahip bir teoridir (Stolper, (1951), 1991: 151).

Schumpeter'in katkısını incelemeden önce iş çevrimi teorisinin temel unsurlarına ana hatlarıyla bir göz atmakta fayda vardır. Bu alandaki başlıca teorik ve kavramsal katkıları Hansen 8 başlık altında toplamaktadır:

1. Çevrim hareketinin en temel özelliği sabit sermaye ile yapılan üretim oranında bir dalgalanmanın meydana gelmesidir (Tugan-Baranowsky).

2. Çevrimin patlama aşamasında yatırım tasarrufu, depresyon aşamasında ise tasarruf yatırımı aşmaktadır (Tugan-Baranowsky, Wicksell).

3. Reel sermayenin getiri oranının paranın faiz oranını aşması durumunda yatırım imkanları artmaktadır (Wicksell).

4. Hızlı teknik ilerleme, nüfus ve kaynaklarda hızlı büyüme ve yeni topraklara doğru hızla genişleme deneyimi olan dinamik bir toplumda daha uygun yatırım imkanları yaratılmaktadır (Spiethoff).

5. Büyük oranda sabit sermaye kullanan bir toplum, üretimi artırma kararı ile istenen amacın gerçekleştirilmesi arasında belirgin bir mesafe tecrübe etmektedir (Aftalion).

6. Çok miktarda dayanıklı sermaye malları kullanan bir toplum nihai talepteki ılımlı dalgalanmaların türevsel sabit sermaye talebinde daha geniş dalgalanmalara neden olacağını keşfedecektir (Aftalion).

7. İktisadi sistem, dışsal şoklara karşı çevrimsel düzenleme hareketleriyle tepki verebilen bir salıncaklı oyuncak ata benzemektedir (Wicksell).

8. Dinamik bir toplum, çılgın bir yeni yatırım faaliyetine neden olan yenilikçilerinin öncülüğüyle denge alanlarından daima uzaklaşan bir gelişme gösterir (Schumpeter) (Hansen, (1951), 1991: 209).

Bu sıralamada görüldüğü üzere Schumpeter'in iş çevrimi konusundaki kavramsal birikime katkısı nitelik olarak diğerlerinininkinden büyük farklılıklar göstermektedir.

Schumpeter öncesi iş çevrimi teorisindeki açıklamalar, insanın dışındaki faktörler üzerinde yoğunlaşıyordu. Schumpeter yaratıcı müteşebbislerin iktisadi hayatta meydana gelen çevrimlerin oluşmasındaki rolleri üzerinde durarak, iş çevrimi teorisine insan faktörünü katmıştır. Bu, önemi küçümsenemeyecek niteliksel bir katkıdır.

Bu katkıyı daha yakından görmek için Schumpeter'in iş çevrimi teorisinin ikili (dual) bir yapı arzettiğini belirtmek gerekir. Bu düalizmin bir yanında girişimsel etkinliklerin neden olduğu çevrimler (yenilik teorisinde, üzerinde daha ayrıntılı olarak durulacak), diğer yanında ise iktisadi sisteme dışsal değişkenlerin müdahalesi sonucu ortaya çıkan derin depresyon, yüksek işsizlik gibi nedenlerle ortaya çıkan çevrimler yer almaktadır. (Warburton, (1953), 1991: 319). Bu dualite Schumpeter'in iş çevriminin içsel değişkenlerin mi, yoksa dışsal değişkenlerin mi sonucu meydana geldiği konusunda da bir tartışma başlatmaktadır. Schumpeter iktisadi değişimin niteliksel olarak üç farklı belirleyicisini birbirinden ayırır. Bunlar dışsal şoklar, dengeli bir şekilde gerçekleşen iktisadi büyüme ve yeniliklerdir. Birincisi, tanımı gereği iktisadi çözümlemenin dışında kalmaktadır. Bir çok çağdaş iktisadi büyüme teorisinin temel ilgi alanını oluşturan dengenin korunması yoluyla ekonomik büyüme unsuru da Schumpeter tarafından çok fazla konu edilmemektedir. Geriye yeniliklerin iktisadi değişimdeki rolü kalmaktadır. Schumpeter İktisadi Kalkınma Teorisinde iş çevrimi bağlamında tamamiyle bu konu üzerinde durmaktadır (Ursprung, (1984), 1991: 102). Eğer iş çevrimi, yeniliğin ortaya çıkması ve eskimesi ile onun meydana getirdiği tepkiler olarak görülürse, bunun içsel dinamiklerle meydana geldiği söylenebilir; ancak yine aynı yeniliğin veriyi değiştirdiğinin kabul edilmesi durumunda, bu sefer de yeniliğin dışsal bir değişken olduğunu söylemek mümkündür (Hansen, (1951), 1991: 210). Dolayısıyla Schumpeter'in yaklaşımında yeniliğin nasıl tanımlandığı büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden yenilik teorisine daha yakından bakmakta fayda vardır (Freeman, 1990: 22-23).

3. Yenilik Teorisi

Yenilik, "bir şeyi meydana getirme usulünde meydana gelen, tarihsel ve geri döndürülemez bir değişiklik" olarak tanımlanabilir (Hansen, (1951), 1991: 210).

Burada, Schumpeter'in yaklaşımında iktisadi alanda yenilik (innovation) ile icat'ın (invention) aynı anlama gelmediğinin belirtilmesi oldukça önem taşımaktadır. Schumpeter'a göre kalkınmanın taşıyıcısı mucit (inventor) değil, yenilikçidir (innovator). Çünkü, yenilik haline gelmeyen icat kalkınmanın itici gücü olamaz. Dolayısıyla bir icadın yenilik haline gelmemesi durumunda çok fazla bir önem olmadığı için, mucitten ziyade yenilikçi iktisadi hayatta motor görevi üstlenmektedir. Başka bir ifadeyle mucit fikir verir, girişimci onu gerçekleştirir. Girişimcinin gerçekleştirdiği fikrin ilk kez ileri sürülmesi anlamında yeni olması da gerekmez (The inventor produces ideas, the entrepreneur "gets things done", which may but need not embody anything that is scientifically new) (Schumpeter, 1947: 152-53).

Kısaca teorisindeki kilit kavramlardan biri olan yeniliğe Schumpeter oldukça değişik bir anlam ve işlev yüklemektedir. Bilindiği üzere üretim fonksiyonu, üretimde kullanılan faktör miktarının değişmesi durumunda ürün miktarında meydana gelecek değişmeyi ifade eder. Schumpeter'a göre, eğer faktör miktarı değil de, fonksiyonun biçimini değiştirildiğinde, ürün miktarında veya kalitesinde bir artış yahut miktar ve kalite aynı kalmak kaydıyla faktör fiyatlarında bir düşüş olmaksızın maliyette bir azalış elde edildiği

takdirde ortada bir yenilik sözkonusudur. Daha öz bir ifadeyle yenilik, "yeni bir üretim fonksiyonu meydana getirmek" (the setting up of a new production function) olarak tanımlanmaktadır (Schumpeter, 1964: 62). İlk bakışta çok açıklayıcı gözükken bu tanımın, çok genel, çok dar, yahut totolojik nitelikte olduğuna dair eleştiriler yapılmaktadır (Clemence ve Doody, 1963: 36-37).

Bu tanımlama çerçevesinde Schumpeter beş tür yenilikten bahsetmektedir:

1. Tüketicinin daha önce tanımadığı yeni bir malın ya da bir malın yeni bir tipinin veya aynı malın yeni bir kalitesinin piyasaya sürülmesi.
2. Üretime yeni bir tekniğin uygulanması.
3. Yeni piyasaların keşfi veya yaratılması.
4. Yeni bir hammadde veya yarı mamul madde kaynağının bulunması.
5. Endüstrinin reorganizasyonu (Schumpeter, 1964: 62-74).

Schumpeteryer yaklaşıma göre, iktisadi hayatta yeniliğin meydana getirdiği çevrimlerin farklı türlerde ortaya çıkmasının üç nedeni vardır: Birincisi, yeniliğin ortaya çıkması için gerekli olan zaman, yeniliğin türüne bağlı olarak değişebilir. Bazı yeniliklerin hayata geçirilmesi çok büyük miktarda donanım ve malzeme gerektirir. Buna ek olarak yeniliklerin toplumda kabul görüp benimsenme süreleri de farklı farklıdır. İkincisi, yeniliğin etki biçimi değişik olabilir. Bazı yenilikler tek bir çevrime, bazıları ise ardarda gelen çevrimlere neden olurlar. Üçüncüsü, yeniliklerin ortaya çıkış süreci farklı olabilir. Örneğin birçok yenilik, birbine bağımlı olarak daha büyük bir sürecin bir parçası olarak meydana gelebilir. Bu nedenle Schumpeteryen teori birbirini izleyen basit dalgalanma dizilerini değil, belirsiz sayıda eşzamanlı çevrimleri ima etmektedir (Clemence ve Doody, 1963: 18-19).

İş çevriminin temelini oluşturan yeniliklerin ortaya çıkmasındaki faktörler ve bunların iktisadi sistemlerin evrimindeki rolü konusunda Schumpeter'a bir takım eleştiriler yöneltilmektedir (Freeman, 1990: 44-46). Schumpeter'in bu konudaki görüşleri, kapitalizmin niçin zorunlu olarak kendi akibetini hazırlayacağı konusundaki açıklamaları incelenirken ele alınacaktır.

4. Girişimci Teorisi

Girişimci terimini iktisadi bağlamda ilk kez kullanan Richard Cantillon'dur. 1755 yılında, ölümünden 21 yıl sonra basılan eserinde Cantillon, girişimci terimini, harcamaların bilinebilir ve kesin ancak gelirin bilinemez ve belirsiz olduğu koşullar altında iş yapan herhangi bir bireyi nitelemek üzere kullanmaktaydı (Binks ve Vale, 1990: 9). Daha sonra bu kavram, üretim faktörlerini bir araya getirerek üretimin gerçekleşmesini sağlayan kişi olarak ekonomi literatüründe teknik bir terim haline gelmiştir. Schumpeter için yenilikçi girişimci çok özel bir anlam taşımaktadır. Schumpeter'in iktisadi düşünceye en büyük katkılarından birisi, kapitalist sistemin büyümesinde bilginin, girişimcilerin ve yeniliklerin önemi üzerindedir.

Binks ve Vale'nin de belirttiği üzere, Schumpeter'da girişimci yeni kombinezonlar meydana getiren soyut bir kategoriye dönüşmektedir. Girişimci, yeni ürünler, yeni üretim süreçleri ortaya koyan bu özelliği ile iktisadi hayatta geri döndürülemez dönüşümler yaratan bir faktördür (Bink ve Vale, 1990: 14-15). Böylece iktisadi hayatta insanın önemli ve belirleyici bir rolünün olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle, ona göre,

ekonominin gerçek aktörleri, ekonomiye yenilik getiren girişimcilerdir. Büyümenin ve zenginliğin öncüleri, Keynes'in ileri sürdüğü gibi efektif talep yaratan tüketiciler değil, yenilikçi işletme yöneticileri ve müteşebbislerdir (Schumpeter, 1947).

Ancak tarih sadece iktisadi gelişmenin tarihi değildir. Batının tarihsel gelişimini göz önüne alarak Schumpeter iktisadi, sosyal ve siyasal gelişmelerin arkasındaki itici gücün bir grup insanda toplandığını söyler. Bunlar, toplumun teknolojik sınırını genişleten müteşebbisler, burjuvazinin ticari kafa yapısına yabancı siyasal işlevleri yerine getirerek kapitalist sistemi koruyan soylular ve yıkıcı eleştirilerle ahlaki temelleri aşındırarak kapitalizmin tahrip edilmesine yardım eden entellektüellerdir (Giersch, 1984: 104).

Ayrıca, Marks'ın sözünü ettiği kapitalist sistemin büyümesiyle azalan kâr hadleri bu yenilikler tarafından yeniden canlandırılacaktır. Yenilikçi müteşebbisler sürekli atılımlar yaparak malların niteliğini değiştirerek, miktarlar ve çeşitlerini artırarak yeni mallar piyasaya sürerek, yeni üretim ve pazarlama teknikleri geliştirerek dinamizmi sürekli canlı tutacaklardır. Bu yüzden büyümenin devamı, bu tür yenilikçi girişimlerin çoğalmasına imkan tanıyan uygun sosyal ve ekonomik şartların gelişmesine bağlıdır.

Burada dikkat etmek gerekir ki, Schumpeter'a göre, bir ürünü dizayn etme, geliştirme, üretme ve pazarlamaya girişme kapasitesi, yaraucı etkinliklerde bulunma kapasitesi ile özdeş olmadığı gibi, bu iki etkinlik türünün aynı örgütlenme biçimi içerisinde birlikte bulunma zorunluluğu da yoktur. Aynı şekilde bir malı ilk kez piyasaya sunma ile onun yaygınlaşmasını sağlama arasındaki farka da dikkat etmek gerekir. Bilinen ama yaygın olarak kullanılmayan bir malın yaygın kullanımını sağlamak da, Schumpeter'a göre, önemli bir yenilik türü (Freeman, 1990: 47-48).

5. Denge Teorisi

Klasik iktisatçılar (Keynes öncesi iktisatçılar anlamında) statik bir şekilde firmaların verimliliğini konu edinen tam rekabet üzerinde odaklanmışlardır. Schumpeter'a göre ise tam rekabet ne olmuştur, ne de olacaktır. "İktisadi hayatın değişmeyi gerçeği -bütün hayatta olduğu gibi- değişimdir" (Prowse, 1992: 7). Bu yüzden, Schumpeter, ekonominin temel sorununun klasik ve neoklasiklerin söylediği gibi denge durumunun değil, aksine sürekli yapı değişikliğinin nasıl ortaya çıktığının incelenmesi olduğunu söyler. Dolayısıyla, sosyal gerçeklikle ilgili mekanistik bir yaklaşımla bilgi edinmenin karşısındadır. Ona göre özgül olaylardan oluşan sadece tek bir tarihsel gerçeklik yoktur. Tarihsel gerçekliği anlamak için sadece olayların eşzamanlı olarak birbiriyle olan ilişkilerini kavramak yeterli değildir, zaman içinde dikey olarak da olayların birbiriyle olan ilişkilerini bilmek gerekir. Eşzamanlı ilişkiler denge teorisinin, zaman içindeki ilişkiler de dinamik teorisinin konusuna girmektedir. Fakat belirli bir zamanda meydana gelen bir olayı açıklamak için hem denge teorisi, hem de dinamik teori gereklidir. Aslında dinamik ile statik teori arasındaki fark sadece bir zaman boyutunun olup olmaması da değildir. Hem denge durumu, normatif bir içeriğe sahip olan, özlenen ideal bir durum, bir altın çağ da değildir, ona göre (Stolper, 1975: 68).

Mevcut dünyadaki gelişmelere işaret ederken de katılıktan çok uygunluk, durağan optimaliteden çok hareket üzerinde vurguda bulunur Schumpeter. Denge çözümlerinin estetik çekiciliği olmakla beraber, devirsel ve kesintili gelişmelerin

iktisadi hayatın ve tarihin normal özellikleri olduğu görülmektedir. Ona göre uygarlıklar, bilinmeyen bir nedenle, deneme-yanılmayla yol alırlar. Tüm denge noktaları da sarkacın gidip gelme sürecinde sükun noktasını bulması gibi, ancak diğer tarafa geçince anlaşılabilir (Giersch, 1984: 105).

6. Yaratıcı Yıkım Teorisi

Denge iktisadında kâr, her ne kadar riski üstlenmenin bir ödülü olarak görülüyor idiyse de makul bir açıklaması yapılamamaktaydı. Birazdan görüleceği üzere Schumpeter'in teorisi bu konuya da açıklık getirmektedir. Ona göre, kapitalizmin başarısı girişimcilerin ortaya çıkmasına imkan veren koşulları yaratmasına bağlıdır. Girişimciler yeni ürünler yaratarak veya eski ürünleri yeni bir şekilde bir araya getirerek refahın artmasına yardımcı olurlar. Bunu yaparken geçici tekeller kurarlar. Buna Schumpeter yaratıcı yıkım demektir. Yaratıcı yıkım, yeni ve daha iyi ürünleri üreten firmaların eski ürünleri ve onları üreten firmaları tasfiye etmesi, bu yolla yeni teknolojilerin üretim sürecine dahil edilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır (Montgomery ve Wascher, 1988). Bu yaratıcı yıkım sürecinde ortaya çıkan tekeller toplum için yararlıdır. Çünkü, ancak bu yolla yenilikçi girişimciler toplumu dönüştürürler. Eğer tekeller engellenirse girişimciler yeterli kâr elde edemeyeceklerdir. Bu, onların yenilikler için kaynak ayırmamaları demektir. Nitekim DuPont naylonunun kolay bir şekilde üretilmesi için on üç yıl süren araştırmalara 27 milyon dolar, aynı şekilde R.C.A'nın da televizyonunun geliştirilmesi için 65 milyon dolar harcadığı söylenmektedir (Buckingham, 1958: 213). Neoklasiklerin ileri sürdüğü gibi tam rekabet şartlarına uygun olarak yeni bilgi ve teknolojinin aynı anda bütün firmalar tarafından kullanılması ve sonuçta her firmanın ancak normal kar elde etmesi toplumsal üretimin en çoklaştırılması için gereklidir, yani tekeller toplum için faydalı değilse, araştırma ve geliştirme harcamalarının maliyetine katlanmayı hiçbir firma göze alamayacaktır. Araştırma-geliştirme olmayınca yenilik ortaya çıkmayacak, yenilik olmayınca da toplumun iktisadi dinamizmi kaybolacaktır. Bu yüzden Schumpeter'a göre tekelleri engellemek yeniliği ve ilerlemeyi önlemektir (Prowse, 1992: 7). Schumpeter'in bu görüşü, tekelin iktisadi kalkınmadaki rolü konusuna yeni bir boyut getirmekle kalmamakta, aynı zamanda araştırma ve geliştirme çalışmalarının hangi tür firmalar tarafından daha verimli biçimde gerçekleştirilebileceğine dair bir tartışmaya da hız katmaktadır (Fisher ve Temin, (1973), 1991: 39-41).

Böylece, ekonominin dinamizmini yaratıcı yıkımların sağladığını söylemekle Schumpeter kâr konusuna da bir açıklama getirmektedir. Sürekli büyümeyi ve gelişmeyi sağlamak için yapılan yeni icatlar ve yenilikler nedeniyle bir çok eski şeyi ortadan kaldırırken toplum dönüşmektedir. Bunun karşılığı da kârdır. Nitekim kâr oranlarının düşmesi toplumu durağanlaştıracak ve sonunda kapitalist sistemi çöktürecek. Bu yüzden klasiklerin kârın haklılığı konusundaki tartışmaları, yerini Schumpeter'in yaratıcı yıkımların, dolayısıyla yeniden doğuşların maliyetini karşılayacak büyüklükte kârın olup olmadığı tartışmasına bırakmıştır (Sağlam, 1991: 36).

7. Kapitalizm Teorisi

Schumpeter, çalışmalarında ağırlıklı olarak kapitalist süreci incelemektedir. Kapitalizmin gelişimi ve kendisini yenileme potansiyellerini araştırmaktadır. Bu yüzden görüşleri, çoğunlukla kapitalizmin karşılaştığı bunalımları ele alan ve bu sürecin nasıl

gelişeceğine ilişkin açıklamalar getiren Keynes ve Marks'ın görüşleri ile karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır (Heilbroner, 1984).

Bilindiği gibi, Keynes tam rekabetin gereklerini fiilen mümkün olmadığını göreyerek kapitalist sürecin zamanla tıkanabileceğini, yatırımlarla tasarruflara karar veren kişilerin saiklerinin farklı olması nedeniyle, tasarruf-yatırım eşitliğinin sağlanamayacağını, bu yüzden de ortaya çıkacak talep yetersizliğinin bunalıma neden olacağını söylemekteydi. Düşük istihdamdan kaynaklanan bu talep yetersizliğinden doğacak krizi aşmak için devlet devreye girerek, vergi dışı gelirlerle yeni istihdam alanı açıp yatırımlar yapacak; böylece talebi kamçılıyarak krizin atlatılmasını sağlayacaktır. Yani, Keynes'e göre, devlet müdahalesi efektif talep yetersizliğinden doğan krizi aşmak için yeterli ve biricik çaredir.

Marks ise, emek değer teorisine bağlı olarak kapitalist sürecin bir taraftan proletaryayı yoksullaştırırken diğer taraftan kapitalistlerin kâr oranlarını da düşürerek sistemi nihai olarak çöküşe götüreceğini söylemekteydi.

Schumpeter, kapitalist sürecin nihai olarak kendini yok edecek akıbeti bizzat kendi elleriyle hazırlayacağını söylemekle Marks'la birleşmekte, fakat bunun gerçekleşme gerekçeleri ve biçimi konusunda ona yüzde yüz ters düşen şeyler söylemektedir. Schumpeter mevcut refah düzeyini artırmayı, Keynes ise işsizliğin sebep olduğu refah kaybını önlemeyi, yani mevcut refah düzeyinin gerilemesini önlemeyi amaçlamaktadır (Paya, 1984: 35). Schumpeter'in görüşleri için "Marks'ın Keynesleştirilmesi" nitelemesi bile kullanılmaktadır (Haberler, (1950), 1991: 106). Ancak, doğum tarihleri bile aynı olan Schumpeter ile Keynes'in birbirlerinin görüşleri üzerine çok az etkili olmaları oldukça dikkat çekicidir. Schumpeter İktisadi Çözümleme Tarihi adlı eserinde Keynes'e sadece "modern durgunluğun babası" olarak göndermede bulunmakta, Keynes'in ise Schumpeter'in en önemli eserlerinden birisi olan Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi adlı eserini okuduğuna dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır (Heilbroner, 1984: 681).

Schumpeter'a göre kapitalizm halen bir evrim halindedir. *Capitalism, Socialism and Democracy* (1950) kitabında "kapitalizm hayatını devam ettirebilir mi?" (Can capitalism survive?) sorusuna "Hayır. Devam ettirebileceğini hiç zannetmiyorum" (No. I don't think it can) cevabını verir (s. 61). Schumpeter'in kapitalizmin geleceğine ilişkin bu kısa ve öz öndeyişi, bir ifade kalıbı olarak yaygın biçimde kullanılmaktadır. Heilbroner aynı gramatik yapı ile fakat geçmiş zaman sigası kullanarak sorar: "Schumpeter haklı mıydı?" (Was Schumpeter right?). Cevabı da aynı tarzdadır: "Hayır. Haklı olduğunu hiç zannetmiyorum" (No. I don't think he was) (Heilbroner, 1993: 88).

1942'de yazdığı ve yukarıda adı geçen kitabında Schumpeter kapitalist toplumun çaresiz çökeceğini, sosyalist toplumun da yine çaresiz olarak onun yerini alacağını ileri sürmektedir. Ancak, ona göre, kapitalist toplumun çözümlenip yerini sosyalist topluma bırakması kapitalizmin başarısızlığından değil, tersine başarısından kaynaklanacaktır. İktisadi gelişme tarihine bakıldığında iktisadi sürecin açıklık, sefalet ve yoksulluk değil refahı artırıcı bir seyir izlediğini ve gelecekte de bu seyrin artarak devam edeceğini savunan Schumpeter, sistemin çöküşünü de bu refah artışının sağlayacağını ileri sürer. İşsizliğin kapitalizmin bir fonksiyonu olduğunu kabul eden Schumpeter, sistemin tam

olgunluk aşamasına ulaşması durumunda emniyetsizlik korkusu ve maddi yoksulluğun ortadan kalkacağını iddia eder (Schumpeter, 1928).

Beşeri ihtiyaçlar, günün birinde tamamen tatmin edildiğinde, kar ve faiz oranları sifıra yaklaşacaktır. Bu da duraklama demektir. İlerlemenin rutin bir hale gelmesi, aynen ilerlemenin tam durması gibi kapitalist (yenilikçi müteşebbis) sınıfı gereksiz hale getirecektir. Yenilikler otomatikleşerek mutad bir hal almaya başlayacaktır. Bu durumda müteşebbisin fonksiyonları başka bir çok yollardan aşınmaya başlayacaktır. Bürokrasi ferdi teşebbüsün yerini almaya, kuvvetli irade ve önderlik ihtiyacı kaybolmaya; kapitalizmin zorunlu olarak büyüdüğü işletmelerin bizzat kendileri bürokratik bir hal alarak, müteşebbislerin yerine idareci veya müdür olmaktan başka vasıfları bulunmayan kimselerin getirilmesiyle, ortakların mülkiyete karşı inançları sarsılmaya başlayacaktır. Böylece özel teşebbüs ve mülkiyetle beraber kapitalizme bağlılık da sönecektir. Yenilik yapen ve böylece sistemi sürekli yenileyen müteşebbisin ortadan kalkması, kapitalist toplumun sonunu getirecektir (Schumpeter, 1950).

Schumpeter'a göre, kapitalizmin aşikar düşmanları arasında kapitalist gelişimin bir yan ürünü olan entellektüeller baş sırada yer almaktadır. Entellektüeller, "Aydın halkın sosyal sorumluluklarından sıyrılıp, bunu siyasi iktidara alet olarak kullanan kısmı" olarak tanımlanabilir (Sievers, 1969: 61). Hepsi kapitalizmin yan ürünleri olan matbaa, hümanizm, basın hürriyeti gibi faktörler, Schumpeter'a göre, günümüzün mesleksiz entellektüellerini yaratmıştır. Entellektüeller sisteme getirdikleri eleştirilerle bir çok insanın sisteme olan bağlılığını zedelemektedirler. Eğitim imkanlarının genişlemesinin iş hayatının ihtiyaç duyduğundan fazla insan yetiştirilmesi de entellektüellerin sayıca artmasına neden olmaktadır. Bu işsiz ve tatminsiz entellektüeller sisteme karşı düşmanlık beslemektedirler. Ve üstelik arkalarında ayartıkları önemli bir halk kitlesi de vardır.

Bir taraftan hayatın normal mahrumiyetlerinin sorumluluğunu bile sisteme yükleyen entellektüellerin sayısının artması, diğer taraftan müteşebbislerin teşebbüs ruhunun sönmesi, sistemin yaratıcı ve yenileyici dinamiğini ortadan kaldıracaktır. Bu da, Schumpeter'a göre, sosyalizmin kavgasız doğuşuz gelmesi demektir.

Şartlar oluşmadan sosyalizmi getirmeye çalışmak ise tarihin akışına müdahale olacağı için olumlu sonuç vermeyecektir.

Kısaca, Schumpeter'a göre, kapitalist sistem, dinamiği gereği, ekonomik bunalımlarla karşılaşmakla beraber sürekli gelişecektir. Sistemin yarattığı üretim artışı Marks'ın söylediği gibi sömürüye değil, emekçi sınıfın refahının artmasına yol açacaktır. Kapitalist sistemin sonunu getirecek olan da bu refah artışı olacaktır. Yaşam düzeyi yükselmiş emekçiler ve aydınlarda maddi tatminsizlik yerine manevi tatminsizlik ortaya çıkacaktır. Entellektüellerin önderliğinde yığınlar kendi kaderlerini tayin etmek için girişimcilere karşı tavır alacaklardır. Kendisini savunan kalmayınca kapitalist sistem devrimsiz bir şekilde yerini sosyalist sisteme bırakacaktır (Schumpeter, 1950: 144-145).

Peki sosyalizm nedir? Ölümünden bir yıl önce, American Ekonomi Birliği'nin 30 Aralık 1949 tarihindeki toplantısında yaptığı ve sonra makale olarak yayınlanan The March Into Socialism adlı konuşmasında Schumpeter, sosyalizmi "üretim araçlarının denetlendiği, neyin nasıl üretileceği ve kimin ne alacağıyla ilgili kararların özel olarak sahip olunan ve özel olarak idare edilen firmaların yerine kamu

otoritesi tarafından verildiği toplum örgütlenmesi" olarak tanımlamaktadır (Schumpeter, 1950: 415).

Yani sosyalizme doğru yürümekten kastedilen, iktisadi faaliyetlerin özel kesimden kamu kesimine kayması, devletin iktisadi faaliyetleriyle özel teşebbüsün yerini işgal etmesidir. Aynı yazının devamında Schumpeter, sosyalizme taraftar olmadığını, hatta sosyalizmin istenen yahut istenmeyen bir şey olup olmadığını tartışmaya niyetinin olmadığını, daha da önemlisi sosyalizmin geleceği ile ilgili açık bir şekilde tahmin yahut kehanette bulunmadığını belirtir. Yapılan şeyin, metodolojisi anlatılırken değinilen yöntem uygun olarak, gözlemlerden hareketle mevcut gidişin herhangi bir dönüşüme uğramaması durumunda mantıksal olarak nasıl bir sonuca varabileceği konusunda fikir yürütmek olduğunu söyler (Schumpeter, 1950: 416).

Toparlayacak olursak, kapitalizmin çöküşüne ilişkin Schumpeter'in görüşlerini yedi maddede toplamak mümkündür:

1. Zaman içinde karlı yatırımlar azalmaktadır. Çünkü;
  - a) İnsan ihtiyaçları doyurulmaktadır
  - b) Nüfus artış hızı azalmaktadır
  - c) İşletmeye açılacak yeni topraklar yoktur.
  - d) Teknolojik yenilikler daha önceki gibi karlı yatırımlar getirmemektedir. En iyi yatırım imkanları özel sektörden ziyade kamu sektörünün eline geçmektedir.
2. Girişimciliğin zaman içinde temel işlevini kaybetmesi. Bilindiği üzere, Schumpeter'da girişimcilik sürekli yenilik demektir. Fakat, bir taraftan iktisadi alandaki yeniliklerin gittikçe bürokratik nitelikler taşıyan bir araştırma ürünü haline gelmeleri, diğer yandan da iktisadi gelişmenin hızlı bir depersonalize olup otomatik hale gelmesi sonucu, işadamlarının sosyal işlevlerini kaybetmiş, pek fazla değeri kalmayan bir sınıf durumuna düşmeleri nedeniyle girişimcilik bu temel işlevini kaybetmektedir.
3. Kapitalizmin yaygınlaştırdığı rasyonalite kendi kuyusunu kazmaktadır. Çünkü kapitalizm, üzerine kurulduğu sosyal düzene karşı kuşkucu bir tavır sürekli teşvik etmektedir. Ayrıca kapitalizm, oluşumunda köşetaşı işlevi gören burjuva ailesini de çok farklı bir şekle doğru dönüştürmektedir.
4. Kapitalizm kendi kurumsal çerçevesini tahrip etmektedir. Yaratılan refahın akıbeti konusunda insanlar kayıtsız kalmaya başlamakta, sistemi kendilerinin gibi görmemektedirler. Bu yabancılaşma, sonunda da sistemi savunmaya gerek görmeyen bir tavrın yerleşmesinin ilk adımıdır.
5. Sistemin karmaşık hale gelmesi. Kapitalizm bütün ülkelerde büyük kitleler tarafından kavranamayacak kadar karmaşık hale geldiği için, günlük iş hayatının içinde ortaya çıkan yıkıcı gerilimlere engel olacak bir ideal işlevi görmesi artık mümkün olmamaya başlamıştır.
6. Sistemin idamesini sağlayacak yeni yönetici sınıfın ortadan kalkması. İşveren sınıfı siyasal elit için gerekli olan nitelikleri geliştirmede için yönetim için yeteneksiz hale gelmektedir. Bu durumda başka bir sınıfı koruması gerekir. Bu sınıf daha önce aristokrasi idi. Ancak kapitalizm aristokrasiyi ortadan kaldırmış, yerine başka bir sınıf da koymamıştır.

7. Aydınların yıkıcı etkisi. Kapitalizm kendini yıkmak için elinden geleni yapan bir entelijansiya üretmektedir. Mevcut durumdan hoşnut olmayan kitleleri harekete geçiren bu grup, kapitalizme son darbeyi vurmaktadır (Dewey, (1950), 1991: 58-59).

Kapitalizmin hayatietini sürdüremeyeceğine ilişkin sayılan gerekçeler üç kategoride toplanabilir: 1. Girişimci işlevin kaybolmasına neden olanlar, 2. Koruyucu siyasal tabakanın yıkılmasına neden olanlar. 3. Kapitalist toplumun kurumsal çerçevesinin yıkılmasına neden olanlar (Wood, 1991: 3).

SONUÇ

Schumpeter, hem yazdığı **İktisadi Çözümleme Tarihi** isimli eseriyle kendi dönemine kadar olan iktisatçıların iktisada katkılarını belirlemede iktisadi düşünce tarihine, hem de muhtelif alanlardaki çalışmalarıyla iktisat teorisine katkılarıyla önemli konuma sahip bir düşündürdür. İktisat teorisine farkı alanlardaki katkılarının boyutları halen tartışılmaktadır. Ancak en etkili ve yaygın olarak bilinen tezi, ağırlıklı olarak da siyasal içerimleri nedeniyle, kuşkusuz kapitalizm teorisidir. Bu teori çerçevesinde yaratıcı yıkım ve yenilikçi müteşebbis kavramlarıyla kapitalist sürecin işleyişine dair getirdiği açıklamalar gerçekten büyük etki yaratmıştır. Ayrıca yenilikçi müteşebbislerin ekonomideki işlevi konusundaki görüşleriyle 1980'li yıllardan sonra ortaya çıkan arzyanlı iktisat ekolü üzerinde de etkili olduğu söylenebilir (Ekelund ve Thornton, 1986). İktisat teorisine getirdiği vizyon hesaba katılmadan, değişik alanlarda ileri sürdüğü görüşlerin tek tek incelenmesi, benzer görüşlerin başka düşünürlerde de bulunması nedeniyle katkı düzeyinin belirlenmesinde önemli yanlışlara neden olabilir. Aynı şeyin Keynes için de söylenmesi mümkündür (Corry, 1986). Keynes'in ileri sürdüğü görüşler tek tek ele alınarak diğer iktisatçıların da benzer şeyler söylediklerini belgelemek, hatta bu yöntemle hiç bir düşünürün orijinal katkı niteliği taşıyan bir görüş ileri süremeyeceğinin kanıtlanması da mümkündür. Bu yüzden düşünürlerin katkılarını bir bütün olarak iktisadi dünyanın anlaşılmasında getirdiği vizyon çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda denebilir ki Schumpeter, iktisadi düşünce ve iktisat teorisine, dinamik bir süreç olarak gördüğü ekonominin gelişim seyri içinde insan faktörünü (yenilikçi müteşebbis) öne çıkaran yeni bir vizyon getirmiş, kapitalizm teorisine de yaşadığı dünyanın geleceğine ilişkin, yerleşik anlayışın geçit vermediği yöne doğru özgün bir yol aralamıştır.

KAYNAKÇA

- Binks, M. ve Vale, P. (1990). **Entrepreneurship and Economic Change**. London: McGraw-Hill Book Company.
- Bottomore, T. (1990). J.A. Schumpeter. İçinde Berg, M. (der.). **Political Economy in the Twentieth Century** (ss. 116-30). Savage, Maryland: Barnes and Noble Books.
- Buckingham, Jr. W. S. (1958). **Theoretical Economic System: A Comparative Analysis**. New York: The Ronald Press Company.

- Clemence, R. V. ve Doody, F. S. (1963).** *The Schumpeterian System*. New York: Reprints of Economic Classic.
- Coory, B. (1986).** "Keynes's Economics: A Recitation in Economic Theory or in Economic Policy?", içinde Black, R. O. C. (der.). *Ideas in Economics*, (ss. 211-37). Totowa: Barnes and Noble Books.
- Dewey, D. (1950).** "Professor Schumpeter on Socialism: The Case of Britain", *Journal of Political Economy*, 58, 187-210. Tekrar basım Wood, J. C. (der.). *J.A. Schumpeter, Critical Assesments*, cilt I, (ss. 49-78), New York: Routledge.
- Ekelund, R. B. ve Thornton, M. (1986).** "Schumpeterian Analysis, Supply-side Economics and Macroeconomic Policy in the 1920", *Review of Social Economy*, 44(3), 221-37.
- Fisher, F. M. ve Temin, P. (1973).** "Returns to Scale in Research and Development: What Does the Schumpeterian Hypothesis Imply?", *Journal of Political Economy*, 81(1), 56-70. Tekrar basım Wood, J. C. (der.). *J. A. Schumpeter, Critical Assesments*, cilt III, (ss. 39-53), New York: Routledge.
- Freeman, C. (1990).** "Schumpeter's Business Cycles Revisited", içinde Hertege, A ve Periman, M. (der.). *Evolving Technology and Market Structure: Studies in Schumpeterian Economics*, (ss. 17-38). Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Giersch, H. (1984).** "The Age of Schumpeter", *American Economic Review*, 74(2), 103-09.
- Haberler, G. (1950).** "J. A. Schumpeter, 1883-1950", *Quarterly Journal of Economics*, 64, 333-72. Tekrar basım Wood, J. C. (der. 1). *J.A. Schumpeter, Critical Assesments*, cilt I, (ss. 83-119), New York: Routledge.
- Hansen, A. H. (1951).** "Schumpeter's Contribution to Business Cycle Theory", *Review of Economic Statistics*, 33, ss. 129-32. Tekrar basım Wood, J. C. (der.). *J. A. Schumpeter, Critical Assesments*, cilt I, (ss. 208-13), New York: Routledge.
- Heilbroner, R. L. (1984).** "Economics and Political Economy: Marx, Keynes and Schumpeter", *Journal of Economic Issues*, 18(3), 681-95.
- Heilbroner, R. L. (1993).** "Was Schumpeter Right After All?" *Journal of Economic Perspective*, 7(3), 87-96.
- Machlup, F. (1951).** "Schumpeter's Economic Methodology", *Review of Economic Statistics*, 33, ss. 154-51. Tekrar basım Wood, J. C. (der.). *J.A. Schumpeter, Critical Assesments*, cilt I, (ss. 232-42), New York: Routledge.

- Montgomery, E. ve Wascher, W. (1988). "Creative Destruction and the Behavior of Productivity Over the Business Cycle", *Review of Economics and Statistics*, 70(1), 168-72.
- Paya, M. (1984). "Dünya Bunalımı ve Schumpetergil İktisat Anlayışının Yeniden Doğuşu", *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, 21(8), 33-36.
- Prowse, M. (1992). "One Man's Capitalism". *The Times Literary Supplement*, 28 February 1992, 6-7.
- Ruffin, R. J. ve Gregory, P. R. (1993). *Principles of Economics*. New York: Harper Collins College Publishers.
- Sağlam, D. (1991). "Keynes ve Schumpeter'in Ekonomi Bilimine Katkıları", *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, 28(8), 33-38.
- Schumpeter, E. B. (1950). "Bibliography of the Writings of J. A. Schumpeter", *Quarterly Journal of Economics*, 64, 373-84. Tekrar basım Wood, J. C. (der.). *J. A. Schumpeter, Critical Assesments*, cilt I, (ss. 120-38), New York: Routledge.
- Schumpeter, J. (1928). "The Instability of Capitalism", *Economic Journal*, 38(151), 361-86. Tekrar basım, Witt, U. (der.) (1993) *Evolutionary Economics*, (ss. 14-39). New York: Edward Elgar Publishing.
- Schumpeter, J. A. (1947). "The Creative Response in Economic History", *Journal of Economic History*, 7(2), 149-59. Tekrar basım, Witt, U. (der.) (1993) *Evolutionary Economics*, (ss. 3-13). New York: Edward Elgar Publishing.
- Schumpeter, J. A. (1950). *Capitalism, Socialism, and Democracy*. Third Edition. New York: Harper and Brothers Publishers.
- Schumpeter, J. A. (1954). *History of Economic Analysis*. (Edited from manuscript by Elizabeth Boody Schumpeter). New York: Oxford University Press.
- Schumpeter, J. A. (1964) *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Seligman, B. B. (1962). *Main Currents in Modern Economics: Economic Thought Since 1870*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Sievers, A. M. (1969). *İhtilal, Tekamül ve İktisadi Nizam*, (çev. S. Yazıcıoğlu), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Stolper, W. F. (1951). "The Schumpeterian System", *Journal of Economic History*, 11(3), 272-7. Tekrar basım Wood, J. C. (der.). *J. A.*

- Schumpeter, Critical Assesments**, cilt I, (ss. 150-155), New York: Routledge.
- Stolper, W. F. (1975)** "Schumpeter, Joseph A." **International Encyclopedia of the Social Sciences**, cilt. 13, 67-72. The Macmillian Company and The Free Press.
- Ursprung, H. W. (1984)**. "Zeitschrift für Nationalökonomie, Supplement" 4, 39-69. Tekrar basım Wood, J. C. (der.). **J. A. Schumpeter, Critical Assesments**, cilt IV, (ss. 101-126), New York: Routledge.
- Ülgener, S. F. (1951)**. "Joseph A. Schumpeter", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 12(3/4), 3-12.
- Warburton, C. (1953)**. "Money and Business Fluctuations in the Schumpeterian System", **Journal of Political Economy**, 16, 509-22. Tekrar basım Wood, J. C. (der.). **J. A. Schumpeter, Critical Assesments**, cilt I, (ss. 318-34), New York: Routledge.
- Wood, J. C. (der.) (1991)**. **J. C. Schumpeter, Critical Assesments**, üç cilt. New York: Routledge.
- Wood, J. C. (1991)**. "General Commentary", içinde Wood, J. C. (der.) **J. A. Schumpeter, Critical Assesments**, cilt I, (ss. 1-5), New York: Routledge.